

شناسایی نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش: مطالعه‌ای پدیدارشناسانه

© دکتر حسن‌رضا زین‌آبادی^۱© دکتر محسن کچوی^۲

چکیده:

هدف پژوهش حاضر، شناسایی نشانگان و ابعاد پدیده «رهبری انتقال آموزش» در مدارس دوره دوم متوسطه شهرستانهای استان تهران به‌منظور ایجاد چارچوبی مفهومی و توسعه مبانی نظری آن است. این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از راهبرد پدیدارشناسی توصیفی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل استادان دوره‌های ضمن خدمت، مدیران با تجربه و معلمان بود که بیشترین ساعات ضمن خدمت را در فاصله سالهای ۱۳۹۴-۱۳۹۷ گذرانده‌اند. از میان آنها ۱۷ نفر به عنوان مشارکت‌کننده از طریق نمونه‌گیری نظری هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و عمیق گردآوری شدند. روش تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوای استقرایی با به‌کارگیری کدگذاری در سه سطح باز، محوری و گزینشی بود. یافته‌ها نشان دادند که ابعاد مربوط به نقش مدیران مدارس دوره دوم متوسطه در قالب رهبری انتقال آموزش در سه بعد زمانی پیش، ضمن و پس از تشکیل دوره‌های ضمن خدمت شامل: الف) حمایت اطلاعاتی؛ ب) حمایت انگیزشی؛ ج) حمایت ابزاری؛ د) حمایت نظارتی و ه) حمایت ارزیابانه است. بعد حمایت اطلاعاتی جمعاً با ۱۱ نشانگان، بعد حمایت انگیزشی جمعاً با ۱۳ نشانگان، بعد حمایت ابزاری جمعاً با ۸ نشانگان، بعد حمایت نظارتی جمعاً با ۴ نشانگان و بعد حمایت ارزیابانه جمعاً با ۱۰ نشانگان، شناسایی شد. مدیران مدارس دوره دوم متوسطه به عنوان عاملان اصلی انتقال آموزش، با حمایت‌های پنجگانه خود می‌توانند «انتقال موفق آموزش» به محیط کار معلمان را تضمین کنند.

کلید واژگان: رهبری انتقال آموزش، انتقال آموزش، پدیدارشناسی، مدارس دوره دوم متوسطه

☑ تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۱/۱۵

☑ تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۲۸

zeinabadi_hr@khu.ac.ir

۱. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه خوارزمی

tqm1000@gmail.com

۲. (نویسنده مسئول)، دکتری مدیریت آموزشی از دانشگاه خوارزمی

مقدمه

هر سازمانی با توجه به اهمیت آموزش تلاش می‌کند فرصتهایی را برای رشد و بالندگی کارکنان خود فراهم کند. پیشرفتهای سریع علم، فناوری و تحولات در زمینه‌های گوناگون و نیز اهداف متغیر سازمان، ایجاب می‌کند که نیروی انسانی به عنوان مهم‌ترین عامل توسعه سازمان، در معرض آموزش قرار گیرد (سجادی، کیان و صفایی‌موحد، ۱۳۹۳). از ادبیات توسعه منابع انسانی چنین برمی‌آید که سرمایه‌گذاری در آموزش و بهسازی کارکنان با مزایا و منافع گوناگون فردی و سازمانی ارتباط دارد. همچنین، آموزشهای رسمی به مثابه عنصری حیاتی و جامع در توسعه افراد و سازمانها به‌شمار می‌آید. تسهیل یادگیری، کسب مهارت مدیریتی، افزایش مهارتها و شایستگیهای کاری از مهم‌ترین هدفهای اند که در آموزشهای سازمانی مدنظر قرار می‌گیرند (نوء، هولن‌بک، گرهارت و رایت^۱، ۲۰۰۶). در واقع، آموزش ضمن خدمت ابزاری است بسیار کارآمد بر پایه نگرش تحول‌ساز مدیریت به گونه‌ای که با به‌کارگیری آن سازمانهای آموزشی می‌توانند گامهایی بسیار بلند و وسیع در مسیر رشد و توسعه بردارند (نصری، کرم‌پور و پیروزنیا، ۱۳۹۵). یکی از معیارهای اصلی ارزیابی اثربخشی برنامه‌های آموزش رسمی، انتقال آموزش به محیط کار است (هولتون^۲، ۲۰۰۵؛ ولادا، کاتانو، میشل، لاینز و کاوانا^۳، ۲۰۰۷؛ کرمی، رحمانی‌زاده و جودی، ۱۳۹۳)، زیرا اگر آموزش به محیط کار انتقال نیابد، هیچ گونه منافی برای سازمان نخواهد داشت (باب‌کینا^۴، ۲۰۱۴؛ به‌نقل از لطفی، آهنچیان و کرمی، ۱۳۹۴؛ کاپالدو، دپولو، ریبا و اسکاتونه^۵، ۲۰۱۷). در آموزش و پرورش نیز به دلایل گوناگون مانند تغییر برنامه‌های درسی، اصلاح محتوای کتابها و یا روزآمدن کردن دانش، اطلاعات و مهارتهای معلمان، همه ساله دوره‌های کوتاه مدت ضمن خدمت متعددی برای معلمان برگزار می‌شود. براساس نتایج برخی تحقیقات انجام شده پیرامون دوره‌های ضمن خدمت معلمان، علی‌رغم هزینه‌های مصروفة زیاد و فراگیر بودن، این دوره‌ها تأثیر چندانی در بهبود عملکرد معلمان نداشته است (سمیعی‌زفرقندی، ۱۳۹۰). حلقه گم شده برای توسعه بسیار حرفه‌ای، مرحله‌ای است که معلمان آنچه را آموخته‌اند در عمل به‌کار برند که به آن انتقال آموزش گفته می‌شود (هفلین^۶، ۲۰۱۵: ۱۷؛ چیاپورو، ون‌دم و هاچینز^۷، ۲۰۱۰)؛ به‌طوری که پژوهشگران دریافته‌اند، در حدود ۴۰ درصد محتوای آموزشی معمولاً بلافاصله بعد از آموزش فراموش می‌شود، ۲۵ درصد تا شش ماه باقی می‌ماند و تنها ۱۰ تا ۱۵ درصد تا یک سال دوام دارد (بالدوین و فورد^۸، ۱۹۸۸؛ شمس‌مورکانی و

1. Noe, Hollenbeck, Gerhart & Wright
2. Holton
3. Velada, Caetano, Michel, Lyons & Kavanagh
4. Babkina
5. Capaldo, Depolo, Ripa & Schiattone
6. Heflin
7. Chiaburu, Van Dam & Hutchins
8. Baldwin & Ford

حسینی، ۱۳۹۱). با توجه به موارد فوق، از مهم‌ترین عواملی که می‌توانند نقش بسیار مؤثری در انتقال آموزش داشته باشد، مدیران سازمانها هستند (نجمن، نجهوف، و گنام و ولد کامپ^۱، ۲۰۰۶؛ فهیدی و ضیغمی محمدی، ۱۳۹۰؛ لطفی و همکاران، ۱۳۹۴). نقش مدیران مدارس در برطرف کردن بخش مهمی از این نارساییها، طی فرایند برگزاری دوره‌های ضمن خدمت و بهره‌گیری از دانش کسب شده در محیط مدرسه، به‌ویژه کلاس درس مشهودتر است. این بدان معناست که فرایند انتقال آموزش تأثیر بسیار در بهره‌وری کار، اثربخشی و رضایت می‌گذارد و نیز تعداد محدودی از مطالعات روی نقش مدیران در این روند تمرکز داشته است (ایلکر و ارگین^۲، ۲۰۰۲؛ دووس، دوما، بونامی، بیتس و هولتون^۳، ۲۰۰۷). بنابراین مسأله اصلی این پژوهش، کسب شناخت و آگاهی از نقش مدیران مدارس به منزله رهبری انتقال آموزش است تا با کسب این شناخت نسبت به انتقال آموزشهای ضمن خدمت اقدامات لازم به عمل آید. پژوهشگران این پژوهش با رویکرد کیفی و با راهبرد پدیدارشناسی^۴ به شناسایی و تعیین نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش به‌منظور ایجاد چارچوب مفهومی مناسب، از دیدگاه اساتید دوره‌های ضمن خدمت معلمان، برخی از مدیران مدارس و معلمان خبره در این زمینه پرداخته‌اند و براساس مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته و عمیق، یک پرسش اساسی را بررسی کرده‌اند: «نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش در مدارس دوره دوم متوسطه شهرستانهای استان تهران کدام‌اند؟».

صاحب‌نظران معتقدند که مفاهیمی همچون آموزش، رهبری و تغییر، مفاهیمی جدایی‌ناپذیر از یکدیگرند. رهبری می‌تواند جریان آموزش و یادگیری را تسهیل کند و در نهایت موجب بهبود عملکرد کارکنان شود (درخشان، الماسی و زندی، ۱۳۹۷). ساده‌ترین تعریف آموزش، کمک به افراد برای یادگیری است (اشتون^۵، ۱۹۹۹؛ به‌نقل از سمیعی زفرقندی، ۱۳۹۰). از دیدگاه آگینیس و کریگر^۶ (۲۰۰۹) آموزش در سازمان به معنای اکتساب نظام‌مند در جهت تأثیرگذاری بر دانش، مهارت و نگرش افراد به‌منظور بهبود اثربخشی افراد، گروه و سازمان است (به‌نقل از سجادی و همکاران، ۱۳۹۳). آموزش ضمن خدمت عبارت است از افزایش کارایی کارکنان و ایجاد سازش با محیط و در نتیجه، افزایش خدمات به گونه‌ای که با به‌کارگیری آن، سازمانهای آموزشی بتوانند گامهایی بسیار بلند و وسیع در مسیر رشد و توسعه بردارند (نصری و همکاران، ۱۳۹۵). انتقال آموزش عبارت است از به‌کارگیری مستمر و اثربخش دانش و مهارت‌های کسب شده طی دوره آموزشی در قالب شغل فرد (ولادا و همکاران، ۲۰۰۷؛ هفلین، ۲۰۱۵: ۱۷). دو جنبه برای انتقال کامل آموزش وجود دارد؛ اول اینکه کارآموزان بلافاصله تمامی آنچه را آموخته‌اند

1. Nijman, Nijhof, Wognum & Veldkamp
2. Ilker & Ergin
3. Devos, Dumay, Bonami, Bates & Holton
4. Phenomenology
5. Ashton
6. Aguinis & Kraiger

برای شغل خود به کارگیرند. دوم اینکه با تمرین در حین کار، سطح مهارت کارآموزان افزایش یابد (لطفی و همکاران، ۱۳۹۴). در این فرایند دانش، مهارتها و تمرینات کسب شده طی دوره آموزش، در کار فرد متجلی می‌شوند (گیگن فورتنر، وارس، گروبر و فستنر^۱، ۲۰۱۰؛ راس اف^۲، ۲۰۰۲). مدیران مدارس در حکم عاملان انتقال آموزش، به‌منظور حمایت از آنچه معلمان آموخته‌اند تا در محیط کار به کار ببرند، عهده‌دار نقش اساسی هستند (لیم و موریس^۳، ۲۰۰۶؛ نجمن و همکاران، ۲۰۰۶؛ بلوم، فورد، بالدوین و هوانگ^۴، ۲۰۱۰). بنابراین رهبری انتقال آموزش به حمایت، تأکید و تشویق مدیران برای شرکت معلمان در برنامه‌های آموزشی و به‌کارگیری محتوای برنامه‌ها در کلاس درس اطلاق می‌شود (نوء و همکاران، ۲۰۰۶؛ گیل، مولینا و اورتگا^۵، ۲۰۱۶). همچنین از دیدگاه گلیکمن، گوردون و راس-گوردون^۶ (۲۰۱۳) رهبری انتقال آموزش عبارت است از ارائه اطلاعات، منابع و آموزشهای لازم به معلمان برای دستیابی به اهداف مدرسه و همچنین دادن فرصت به آنها و ارائه ابزارهایی که منجر به رسیدن به آموزش سطح بالا در کلاس درس می‌شود (هفلین، ۲۰۱۵: ۶-۷). شایان ذکر است که اگر مدیران حمایت‌های مورد نیاز را در انتقال آموزش به عمل نیاورند، معلمان به‌جای تلاش برای به‌کارگیری مهارت‌های مورد تأکید در کلاس‌های ضمن خدمت از مهارت‌های غیر مؤثر استفاده خواهند کرد (نوء و همکاران، ۲۰۰۶). از دیدگاه ون دن برگ و اسلیگرز^۷ (۱۹۹۶) ویژگی‌های رهبری انتقال آموزش عبارت است از: ۱) داشتن یک رویکرد حرفه‌ای نسبت به تدریس برای اینکه به سایر کارکنان الگویی از نقش ارائه دهد؛ ۲) هماهنگ کردن برنامه آموزشی مدرسه، به‌منظور تضمین استفاده مطلوب از تجربه و مهارت‌های معلمان؛ ۳) حمایت از معلمان مدرسه و تشویق آنان به پیشرفت حرفه‌ای مداوم؛ ۴) حفظ یک محیط یادگیری دارای نظم و ترتیب و آرامش (گروه کارشناسان سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۱۳۸۸: ۱۸۹). تحقیقات روی انتقال آموزش پس از پژوهش‌های بالدوین و فورد (۱۹۹۸) روی عوامل مؤثر بر انتقال (شامل عوامل آموزشی، سازمانی و فردی) شروع شد (میرکمالی و متاجی، ۱۳۹۳). پژوهشگران در میان عوامل فردی تأکیدی ویژه به متغیر «انگیزش انتقال» دارند (برک^۸ و هاجینز، ۲۰۰۷). دلیل این تأکید این است که تا وقتی که فرد انگیزش لازم را برای کاربست آموخته‌هایش در محیط کار نداشته باشد اثر سایر عوامل آموزشی و سازمانی خنثی خواهد بود (دووس و همکاران، ۲۰۰۷). برخی از پژوهشها عوامل مؤثر بر انتقال آموزش را به‌صورت دیگری دسته‌بندی کرده‌اند. ولادا و همکاران (۲۰۰۷) آن

1. Gegenfurtner, Vauras, Gruber & Festner
2. Russ-Eft
3. Lim & Morris
4. Blume, Ford, Baldwin & Huang
5. Gil, Molina & Ortega
6. Glickman, Gordon, & Ross-Gordon
7. Van Den Bergh & Slegres
8. Burke

عوامل را در سه دسته طراحی انتقال، ویژگیهای فردی (خودکارآمدی و نگهداری آموزش) و محیط کار (بازخورد و حمایت مدیر) طبقه‌بندی کرده‌اند. در ایران، پژوهشهای متعددی در زمینه نقش و اهمیت برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت و همچنین ارزیابی میزان اثربخشی این دوره‌ها انجام شده است. یافته‌های نصری و همکاران (۱۳۹۵) بیانگر آن است که از جمله عواملی که موجب بهره‌وری آموزشهای ضمن خدمت می‌شود نحوه مدیریت و حمایت‌های مدیر از کارکنان در زمینه کاربست آموخته‌های ضمن خدمت است. میرزاحمدی و قاضی‌زاده (۱۳۸۷) در پژوهشی نشان دادند که به نظر معلمان، مؤلفه‌های چهارگانه نیاز به پیشرفت، نیاز به دستیابی به مهارت در شغل، عوامل فرهنگی و اقتصادی به ترتیب بر گرایش آنها به تحصیل در دوره‌های آموزش ضمن خدمت مؤثر بوده است. یافته‌های پژوهش آهنگیان و ظهور پرونده (۱۳۸۹) نشان داد در میان عناصر اصلی یک دوره آموزشی به ترتیب روش آموزش و شرایط اجرا اثرگذارتر از نیازسنجی محتوای یادگیری مربی و ارزشیابی هستند. نتایج پژوهش سعادت‌مند و محققیان (۱۳۹۳) حاکی از آن است که عواملی همچون نحوه آموزش، نیازسنجی، اجرای ارزشیابی مستمر، تشویق و پاداش و نظارت بر فرایند آموزش ضمن خدمت در ارتقای کیفیت آموزشهای ضمن خدمت مربیان و معلمان مؤثر بوده است. یافته‌های پژوهش چیاپورو و همکاران (۲۰۱۰)، بیانگر آن است که حمایت مدیران در ایجاد خودکارآمدی آموزش، یادگیری اهداف سازمانی و انگیزش انتقال مؤثر است. هفلین (۲۰۱۵)، در پژوهش خود نشان داد که علی‌رغم اینکه مدیران مدارس نیز مانند معلمان در دوره‌های ضمن خدمت شرکت می‌کنند، اما نقش مدیران به‌منزله ارزبابان انتقال آموزش به کلاس درس مؤثرتر است. نتایج پژوهش گیل و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که حمایت نظارتی مدیران به‌طور قابل ملاحظه‌ای بر انگیزه کارکنان در انتقال آموزش مؤثر است. یافته‌های پژوهش نیاری‌گاتی^۱ (۲۰۱۶) حاکی از آن است که توسعه پیشرفت حرفه‌ای معلمان، وابسته به حمایت نظارتی مدیران است. در مجموع بسیاری از پژوهشهای مرتبط با انتقال آموزش بیشتر روی تشخیص چگونگی انتقال آموزش اجرا شده است و پژوهشی در زمینه نقش مدیر مدارس در انتقال آموزش صورت نپذیرفته است. از این‌رو پژوهشگران پژوهش حاضر در پی شناسایی نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش در مدارس متوسطه دوم شهرستانهای استان تهران بوده‌اند.

■ روش‌شناسی

جامعه آماری این پژوهش شامل استادان دوره‌های ضمن خدمت، مدیران با تجربه و معلمان شاغل در دوره متوسطه دوم که بیشترین ساعات ضمن خدمت را در فاصله سالهای ۱۳۹۷-۱۳۹۴ گذرانده‌اند، بوده است. برای انتخاب مشارکت‌کنندگان این پژوهش، ابتدا از جامعه مذکور عده‌ای که بیشترین و

1. Nyarigoti

بهترین اطلاعات را داشتند به روش نمونه‌گیری «هدفمند^۱» انتخاب شدند. سپس با روش نمونه‌گیری «گلوله برفی^۲» نمونه مورد بررسی تکمیل شد. در این روش که یکی از رایج‌ترین نمونه‌گیریها در پژوهش کیفی است، اولین نمونه‌هایی که انتخاب می‌شوند، پژوهشگر را به سمت اطلاعات و نمونه‌های بیشتری سوق می‌دهند. در این روش، پژوهشگر افرادی را انتخاب می‌کند که حاضرند نقش دوگانهٔ مصاحبه‌شونده و معرف را ایفا کنند. یعنی افراد دیگری را که با معیارهای پژوهش تناسب دارند از میان اجتماع آشنایان برمی‌گزینند و آنان را به پژوهشگر معرفی می‌کنند. شایان ذکر است که نمونه‌گیری تا مرز اشباع اطلاعاتی ادامه می‌یابد (هکاتورن^۳، ۲۰۰۲). معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌گیری نظری، کفایت نظری مقوله است. وقتی کفایت نظری حاصل شد که هیچ نوع دادهٔ اضافی یافت نشد تا از طریق آن بتوان ویژگیهای (مؤلفه‌های) یک مقوله را تدوین کرد. همچنین گردآوری و تحلیل داده‌ها به‌طور آگاهانه هم‌زمان انجام شد و گردآوری داده‌های اولیه به‌منظور شکل‌گیری روند «جمع‌آوری مداوم داده‌ها» صورت گرفت تا فرصتهایی را فراهم کند تا میزان کفایت مقوله‌های مناسب را افزایش دهد (کرسول و کلارک^۴، ۲۰۰۷؛ ترجمه کیامنش و سرایی، ۱۳۹۰). با کاربست این دو روش، از جامعهٔ مذکور ۱۷ نفر به عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شدند. توضیح آنکه هدف در انتخاب مشارکت‌کننده در پژوهشهای پدیدارشناسی، انتخاب مشارکت‌کنندگانی است که تجربه‌ای زیسته دربارهٔ پدیده مورد مطالعه دارند. این مشارکت‌کنندگان باید تا آنجا که ممکن است با هم متفاوت باشند تا امکان دستیابی به روایتهای غنی و منحصر به فرد دربارهٔ تجربهٔ خاص فراهم آید (هادوی‌نژاد و تمدن، ۱۳۹۳). بدین ترتیب مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به سه دستهٔ مندرج در جدول ۱ انتخاب شدند.

جدول ۱. مشارکت‌کنندگان در پژوهش

شماره	معیار انتخاب اطلاعات فرشی	تعداد
۱	مدرسان دوره‌های ضمن خدمت معلمان	۵
۲	مدیران مدارس که برگزار کننده دوره‌های ضمن خدمت بوده‌اند	۴
۳	معلمان شاغل در دوره متوسطه دوم که در بیشترین دوره‌های ضمن خدمت در سه سال اخیر شرکت داشته‌اند.	۸
مجموع		۱۷

1. Purposeful sampling
2. Snowball sampling
3. Heckathorn
4. Creswell & Clark

با توجه به اینکه هدف اصلی این پژوهش با توجه به تجربه‌های حرفه‌ای مشارکت‌کنندگان شناسایی نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش بود، راهبرد این پژوهش، پدیدارشناسی است. پدیدارشناسی یک روش پژوهش کیفی و تجربی است برای وصف، تحلیل و فهم افراد از واقعیت. در واقع روش پدیدارشناسی برای اهداف اکتشافی و توصیف پدیده‌ها براساس مصاحبه‌های عمیق با افرادی که آن پدیده را تجربه کرده‌اند، به کار می‌رود (هادوی‌نژاد و امیرخانلو، ۱۳۹۵). هدف این روش، دستیابی به درکی عمیق از مفاهیم متفاوت یک پدیده نزد افراد گوناگون است. بنابراین پژوهشگر در پی وصف جهان شمول پدیده نیست، بلکه در صدد فهم مفهوم آن پدیده نزد تجارب افراد یک بستر خاص، احصا و طبقه‌بندی این تجارب متفاوت است. از این رو مصاحبه‌های انفرادی عمیق را به عنوان ابزار کسب داده به کار می‌گیرد. نتایج یک مطالعه پدیدارشناسی تعداد محدودی طبقات توصیفی است که هر یک معرف مفهومی متفاوت از یک پدیده معین نزد گروه خاصی از افراد هستند (دانایی‌فرد و فاطمی، ۱۳۸۹). از آنجا که موضوع و محور مطالعه، ادراک و تجربه‌های گوناگون افراد از پدیده مورد نظر است، در این مطالعه این مفاهیم را طوری جمع‌بندی، طبقه‌بندی و ترکیب کرده‌ایم که ضمن نشان دادن تنوع، فهمی عمیق به پژوهشگر و خواننده دست دهد. در پژوهشهای کیفی بیشتر از مصاحبه‌های ساختار نیافته و نیمه ساختار یافته استفاده می‌شود (دباغی و ملک، ۱۳۸۹). تلاش پژوهشگر در اجرای مصاحبه بر آن متمرکز بوده است تا داده‌های کیفی به صورت مستقل و اکتشافی به دست آید و نتایج آن بدون دستکاری ذهنی و ارائه الگویی خاص مورد تحلیل قرار گیرد (گال، بورگ، و گال، ۲۰۰۶). ترجمه نصر و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۵۷). شایان ذکر است که منظور از «نشانگان»، مضمونها یا گویه‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها برای شناسایی ابعاد رهبری انتقال آموزش است. پرسش اساسی برای شناسایی نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش در مصاحبه‌ها این بود: «رهبران انتقال آموزش چه حمایت‌هایی را می‌توانند در زمینه انتقال آموزشهای ضمن خدمت، از معلمان به عمل آورند؟» علاوه بر این پرسش اساسی، پژوهشگر در طول مصاحبه از سؤالات کنکاشی برای درک عمیق‌تر از پدیده مورد مطالعه بهره گرفته است. کلیه مصاحبه‌ها به صورت عمیق و ضبط شده انجام گرفته و تلاش پژوهشگر بر آن بوده است تا در زمان اجرا، مشارکت‌کننده، هدایتگر اصلی روند مصاحبه باشد و به کمک یادداشت‌برداری و یادآوری نکته‌های مورد اشاره از سوی مصاحبه‌شونده به ترتیب مورد کاوش قرار گیرد تا در فرایند آوانویسی^۲ (برگرداندن صدا به نوشته) ابهامی باقی نماند. پس از انجام دادن هر مصاحبه، متن مصاحبه‌ها برای تحلیل آماده شد. فرایند تحلیل داده‌ها استقرایی بود و داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز^۳، محوری^۴ و گزینشی^۵

1. Gall, Borg & Gall
2. Transcription
3. Open coding
4. Axial coding
5. Selective coding

تحلیل شدند.

توضیح اینکه گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات و کدگذاری داده‌ها و تشکیل طبقات و مقوله‌ها و نیز نامگذاری آنها طی چندمرحله انجام یافته است. در مرحله اول نتایج هر مصاحبه پس از ضبط و پیاده‌سازی روی کاغذ مورد تحلیل قرار گرفته است تا مضامین و مقوله‌های اصلی کشف و شناسایی شوند و جهت مصاحبه‌های بعدی نیز به‌منظور گردآوری داده‌های مرتبط مشخص شود. در مرحله دوم داده‌های مصاحبه با به‌کارگیری فن کدگذاری باز تحلیل شدند که شامل خواندن خط به خط داده‌ها، استخراج مفاهیم و جملات اصلی، تشکیل مقولات و طبقات اولیه می‌باشد. برای کدبندی باز، متن مصاحبه‌های انتخاب شده را قطعه‌بندی کردیم و هر قطعه (مبنای قطعه‌بندی محتوا بود، هر معنا، محتوا و مضمونی که هدف پژوهش را پوشش دهد) را یک کد در نظر گرفتیم و نام هر کد را به‌گونه‌ای انتخاب کردیم که دقیقاً و به‌صورت عینی توصیف‌کننده قطعه مشخص شده باشد. به عبارت دیگر، در این مرحله همه نشانگان موجود در مصاحبه‌ها استخراج و با توجه به شباهت آنها در طبقات متفاوت قرار گرفتند. در این مرحله پژوهشگر براساس متن مصاحبه‌ها و مطالعه خط به خط، نشانگان و نکات کلیدی موجود در آنها را استخراج کرد. این کار تا مرحله اشباع نظری یعنی تاجایی که کدهای جدید شناسایی نشدند، ادامه پیدا کرد. نتیجه این مرحله شناسایی تعداد زیادی کدهای باز بود.

در مرحله سوم نتایج به‌دست آمده از دو مرحله قبل با استفاده از کدگذاری محوری (شامل طبقه‌بندی داده‌ها، مشخص کردن زیر طبقات، تشکیل طبقات نهایی و اسم‌گذاری مقولات نهایی) تجزیه و تحلیل شد. در این مرحله نشانگان استخراج شده در طبقات متفاوت قرار گرفتند. این امر در چند مرحله انجام شد تا نتایج به‌دست آمده ضمن بیانگر و مشخص بودن، خلاصه‌سازی نیز شوند. نام‌گذاری مقوله‌های به‌دست آمده در تعیین برجسب مقوله‌ها براساس اصطلاحات تکنیکی و تخصصی موجود در پیشینه، زبانی که آگاهی‌دهندگان به‌کار می‌بردند و نیز سازه‌های شعوری خود تحلیلگران انجام گرفت. در این راستا استراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۰؛ به‌نقل از هومن، ۱۳۸۹) سه منبع مهم را برای برجسبهای مقوله‌ها پیشنهاد کرده‌اند: (۱) سازه‌های شعوری خود تحلیل‌گر؛ (۲) اصطلاحات تکنیکی که از پیشینه‌های نظری و تخصصی بیرون می‌آیند؛ (۳) زبانی که آگاهی‌دهندگان به‌کار می‌برند. کدهای به‌دست آمده در این مرحله، پس از چندبار غربال کردن و با ملاحظه مشابهتها و تفاوت‌های آنها ادغام شدند و در نهایت کدها به تعداد محدودتری تقلیل یافتند و بر آن اساس تعداد ۱۴ کد نهایی مشخص شد (کدگذاری محوری). جدول ۲ کدگذاری باز و جدول ۳ نحوه شکل‌گیری کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی را نشان می‌دهد.

1. Strauss & Corbin

جدول ۲. یک نمونه از کدگذاری باز براساس بخشی از یک مصاحبه

در حقیقت مدیر یک مدرسه در وهله اول می‌تواند زمینه‌ساز شرکت یا عدم شرکت معلمان در کلاسهای ضمن خدمت شود. به این معنا که یک مدیر با نوع رفتار، نوع گفتار و میزان اهمیتی که برای کلاسهای ضمن خدمت قائل است، زمینه‌ساز مشارکت یا عدم مشارکت همکاران در این کلاسها می‌شود. اهمیت دادن به این گونه آموزشها و تشویق همکاران برای شرکت در آنها و همچنین درخواست ارائه گزارش یا خلاصه آنچه در کلاسها گفته شده، از کارهایی هستند که می‌تواند سبب پررنگ‌تر شدن نقش مدیر برای مشارکت بیشتر معلمان در کلاسهای ضمن خدمت باشد.		
۱	تشویق معلمان به شرکت در کلاسهای ضمن خدمت	کدهای باز استخراج شده در این نقل قول
۲	اهمیت دادن و باور داشتن به ارتقای حرفه‌ای معلمان	
۳	زمینه‌سازی برای شرکت معلمان در کلاسهای ضمن خدمت	
۴	کاربرد آموزشهای کسب شده در محیط کار و کلاسهای درس	

در ادامه کدهای نهایی به‌صورت تحلیل به درون مایه اصلی، تبدیل شدند (کدگذاری گزینشی). شایان ذکر است که گزارش نهایی این مقاله در بخش یافته‌ها براساس کدهای محوری و گزینشی است.

جدول ۳. نحوه کدگذاری محوری و گزینشی

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
رهبری انتقال آموزش	حمایت اطلاعاتی	اطلاع‌رسانی در مورد وجود دوره ضمن خدمت به معلمان؛ بیان اهداف و محتوای دوره ضمن خدمت و انتظارات از معلمان در جلسات شورای معلمان مدرسه؛ صحبت کردن با معلمان درباره ارتباط میان برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت و کار روزانه آنها؛

برای تعیین روایی کیفی، پژوهشگران معمولاً از بیش از یک روش استفاده می‌کنند که بررسی از سوی مشارکت‌کنندگان یکی از شیوه‌های رایج است که در آن پژوهشگر خلاصه‌ای از یافته‌های خود را (مانند مطالعه موردی، مضامین اصلی و مدل نظری) در اختیار شرکت‌کنندگان کلیدی مطالعه قرار می‌دهد و از آنها می‌پرسد که آیا یافته‌ها منعکس‌کننده دقیق تجارب آنها هستند یا خیر (کرسول و کلارک، ۲۰۰۷؛ ترجمه کیامنش و سرایی، ۱۳۹۰). همچنین، برای اطمینان از اعتبار نتایج، به ترتیب اقداماتی انجام گرفت. بعد از پیاده‌سازی اولیه، نخست کدگذاری مصاحبه‌های انجام شده، از سوی چند محقق بازبینی و اختلافات موجود شناسایی و رفع شد. در مرحله بعد، مقوله‌ها و زیرمقوله‌های استخراج شده با برخی از شرکت‌کنندگان در مصاحبه در میان گذاشته شدند و دیدگاههای آنها بررسی و تأیید نهایی شدند. برای تأیید روایی بیرونی نیز با ادبیات موضوع، مقایسه‌هایی صورت گرفت که در بخش بحث و نتیجه‌گیری آمده است.

یافته‌ها

براساس نتایج به‌دست آمده از این پژوهش، حمایت‌های رهبری انتقال آموزش از جنبه‌ها و زوایای گوناگون در قالب مقوله‌ها (ابعاد) و زیرمقوله‌های متعدد مورد توجه مشارکت‌کنندگان در پژوهش قرار گرفته که در ذیل به شرح آن پرداخته شده است.

● حمایت اطلاعاتی^۱: براساس نتایج به‌دست آمده از مصاحبه با آگاهی‌دهندگان پژوهش، مدیران

مدارس دارای نقش حمایت اطلاعاتی در سه زمان متفاوت (پیش، ضمن و پس از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت) هستند. مدیران مدارس می‌بایست پیش از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت در زمینه برگزاری دوره به معلمان اطلاع‌رسانی کنند، در زمینه انتخاب موضوع دوره در جلسه شورای معلمان نیازسنجی کنند، سپس دوره را تشکیل دهند. همچنین باید اهداف و محتوای دوره و انتظارات از معلمان را در جلسات شورای معلمان بیان کنند، با معلمان درباره ارتباط میان برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت و کار روزانه آنها و فرصت‌های موجود درباره یادگیری در محل کار گفت‌وگو کنند. همچنین مدیران می‌بایست در حین برگزاری دوره ضمن خدمت با معلمان در مورد روش تدریس مدرس دوره ضمن خدمت تبادل نظر کنند. نقش حمایت اطلاعاتی مدیران پس از برگزاری دوره عبارت است از: معرفی منابع، مراکز علمی و گروه‌های مجازی مرتبط با دوره ضمن خدمت به معلمان؛ ارائه اطلاعات لازم به معلمان درباره چگونگی کاربرد آموخته‌هایشان؛ ارائه بازخورد به معلمان در مورد استفاده آنها از دانش، مهارت‌ها و نگرش‌هایشان؛ ارائه بازخورد مفید به معلمان در مورد انتقال آموزش و تشکیل نشست‌های تخصصی و تکمیلی پس از گذراندن دوره در مدرسه. مثلاً یکی از مشارکت‌کنندگان (شماره ۷) درباره حمایت اطلاعاتی مدیران مدارس از معلمان، پیش از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت معتقد است که «در حقیقت مدیر یک مدرسه در وهله اول می‌تونه زمینه شرکت یا عدم شرکت معلمان را در کلاسهای ضمن خدمت رقم بزنه. یعنی یک مدیر با نوع رفتار، نوع گفتار و میزان اهمیتی که برای کلاسهای ضمن خدمت قائل است میتونه زمینه‌ساز مشارکت یا عدم مشارکت همکاران در این کلاسها بشه».

● حمایت انگیزشی^۲: مدیران مدارس به‌منظور شرکت معلمان در کلاسهای درس و نیز کاربرد

آموخته‌هایشان در کلاس در سه زمان مختلف (پیش، ضمن و پس از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت) ایجاد انگیزه می‌کنند. براساس نتایج حاصل از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در پژوهش، نشانگرهای مربوط به بعد حمایت انگیزشی پیش از برگزاری دوره ضمن خدمت عبارت‌اند از: پرداخت هزینه دوره‌های ضمن خدمت معلمان؛ تلاش در ایجاد انگیزه نسبت به افزایش دانش و مهارت در معلمان؛ برگزاری دوره ضمن خدمت به‌صورت مدرسه-محور؛ استفاده از مدرسان مورد علاقه معلمان در

1. Informational support

2. Motivational support

دوره‌های مدرسه-محور؛ تبادل نظر درباره تخصص و ویژگیهای مدرس دوره با معلمان و ارائه چشم‌اندازی واقعی از مشکلات احتمالی به معلمان به دلیل ترکیب کار و آموزش. نشانگرهای مربوط به حمایت انگیزشی مدیران از معلمان حین برگزاری دوره‌های ضمن خدمت عبارت‌اند از: دادن فرصت به معلمان در طول ساعات کاری به منظور شرکت در دوره و ایجاد حس اعتماد به نفس در معلمان مدرسه در زمینه انتقال آموزش. نشانگرهای مربوط به حمایت انگیزشی مدیران از معلمان پس از تشکیل دوره‌های ضمن خدمت عبارت‌اند از: معرفی معلمان موفق در دوره‌های ضمن خدمت به سایر معلمان مدرسه؛ اهمیت قائل شدن نسبت به انتقال آموزش؛ اطمینان دادن به معلمان از اینکه همواره حامی آنها در حل مسائل آموزشی خواهند بود؛ تشویق معلمان به داشتن اعتماد به نفس در به کار بردن موفقیت‌آمیز دانش یا مهارت جدیدشان و ارائه تشویق‌نامه به معلمان پس از شرکت در دوره ضمن خدمت. نمونه‌ای از اظهارات مشارکت‌کننده شماره ۱۰ در این زمینه: «مدیرای مدارس باید این انگیزه برای یادگیری بیشتر را در معلمان به وجود بیاورند. هر معلمی دوست دارد یاد بگیرد و هر روز پیشرفت کند ولی به حمایت نیاز دارد؛ اگر کلاس ضمن خدمت در طول سال تحصیلی باشد مدیر باید شرایط رو فراهم کند که معلمش از دوره ضمن خدمت جا نمونه. به نظر من مدیران باید با حضور معلمان در حین ساعت کاری موافقت کنند».

● **حمایت ابزاری:** هر یک از مشارکت‌کنندگان دیدگاهی خاص در مورد این مقوله در سه زمان مختلف (پیش، ضمن و پس از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت) داشتند. با توجه به مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در پژوهش، نشانگرهای زیر در بعد حمایت ابزاری پیش از برگزاری دوره ضمن خدمت بیان شدند: مشارکت دادن معلمان در برنامه‌ریزی آموزشی دوره ضمن خدمت مدرسه-محور و اطمینان دادن به معلمان، از اینکه کار روزانه آنها با این دوره از دوره‌های ضمن خدمت تداخل پیدا نمی‌کند. حمایت ابزاری مدیران از معلمان ضمن دوره‌های ضمن خدمت عبارت است از: فراهم کردن فرصت لازم برای تمرین و یادگیری دوباره در مدرسه. حمایت‌های ابزاری مدیران پس از دوره‌های ضمن خدمت عبارت‌اند از: ارائه فهرستی از ابزارها و تجهیزات موجود و ضروری در مدرسه به معلمان؛ مدیریت نحوه و زمان استفاده از تجهیزات موجود در مدرسه؛ فرصت دادن به معلمان برای استفاده از آنچه آموخته‌اند؛ مساعدت مدیر مدرسه برای تولید محتوا و اشتراک‌گذاری مواد آموزشی تولید شده متناسب با دوره برگزار شده در میان معلمان و کمک به معلمان در برنامه‌ریزی برای استفاده از یادگیری در محیط کار. نمونه‌ای از اظهارات مشارکت‌کننده شماره ۱۲ در این زمینه: «مدیران از معلمان بخواهند که با توجه به آموخته‌هایی که در کلاسهای ضمن خدمت یاد گرفتند، بگویند به چه ابزارهایی نیاز دارند برای اینکه بتوانند اون آموخته‌ها را پیاده‌سازی کنند. مثلاً کلاس فیزیک یک سری وسایل می‌خواهد، همین طور درس دیگر...».

1. Instrumental support

● **حمایت نظارتی^۱**: مدیران مدارس بر کل فرایند دوره‌های ضمن خدمت معلمان در سه زمان مختلف (پیش، ضمن و پس از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت) نظارت می‌کنند و با رویکردهای گوناگون به هدایت آن می‌پردازند. براساس نتایج حاصل از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان حمایت نظارتی مدیران مدارس پیش از تشکیل دوره‌های ضمن خدمت عبارت‌اند از: نظارت مدیر بر کلاس درس معلمان برای نیازسنجی دوره‌های ضمن خدمت با کمک سرگروه‌های درسی؛ حمایت نظارتی مدیران از معلمان ضمن تشکیل دوره‌های ضمن خدمت شامل توجه ویژه مدیر مدرسه به کیفیت دوره‌های مدرسه محور و نظارت مدیر بر شرکت مؤثر معلمان مدرسه در دوره ضمن خدمت. همچنین حمایت نظارتی مدیران از معلمان پس از تشکیل دوره‌های ضمن خدمت عبارت است از: بررسی میزان انطباق محتوای انتقال یافته با اهداف دوره به کمک سرگروه‌های درسی از سوی مدیر مدرسه. مثلاً مشارکت‌کننده شماره ۸ در زمینه نظارت مدیر مدرسه بر انتقال آموزش می‌گوید: «مدیر باید یک بازخورد بگیرد که قرار هست اون کلاس به چه اهدافی برسد چه اهدافی قراره بوده به آنها برسد؟ یعنی در کل سال یک حالت نظارتی داشته باشه که این نظارت حالا میتونه غیرمستقیم باشه یا حتی بیرسه از معلم چه بهره‌ای بردی یا چیکار کردی در رابطه با اون؟».

● **حمایت ارزیابانه^۲**: از جمله نقشهای مدیران در زمینه برگزاری دوره‌های ضمن خدمت، حمایت ارزیابانه مدیران مدارس از معلمان در دو زمان مختلف (ضمن و پس از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت) است. از نتایج حاصله از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان نشانگرهای زیر به‌منزله حمایت ارزیابانه مدیران مدارس ضمن برگزاری کلاسهای ضمن خدمت به‌دست آمده است: بیان این نکته به معلمان که آنها به‌طور خاص انتخاب شده‌اند تا در برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت شرکت کنند و ارزیابی میزان مشارکت و تعهد معلمان به انتقال آموزش. همچنین نشانگرهای به‌دست آمده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در زمینه حمایت ارزیابانه مدیران از معلمان پس از برگزاری دوره‌های ضمن خدمت عبارت‌اند از: ارائه بازخورد به واحد ضمن خدمت در مورد کیفیت کار مدرس دوره ضمن خدمت؛ نیازسنجی دوره ضمن خدمت بعدی براساس دوره‌ای که معلمان مدرسه گذرانده‌اند؛ در نظر گرفتن میزان ساعات شرکت معلمان در دوره‌های ضمن خدمت، به عنوان ملاکی برای ارزیابی پایان سال تحصیلی؛ در نظر گرفتن شرکت معلمان در دوره ضمن خدمت کتابهای جدیدالتألیف به‌عنوان ملاکی برای تخصیص دروس مربوطه به معلمان در سال تحصیلی آینده به‌منظور تدریس؛ اجازه تصمیم‌گیری به معلمان در مورد نحوه به‌کارگیری مهارت‌های آموخته شده جدید؛ اطلاع‌رسانی نتایج موفقیت‌آمیز انتقال آموزش به سایر معلمان؛ درخواست مدیر مدرسه از معلمان برای آموزش به یکدیگر و در نظر گرفتن شرکت معلمان در

1. Supervisory support
2. Appraisal support

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

برای رسیدن به اثربخشی آموزش‌های ضمن خدمت، آموزش و پرورش باید تا حد امکان شرایط انتقال آموزش به کلاسهای درس را فراهم کند؛ چرا که آموزش بدون انتقال آن به محیط کار، بهبود عملکرد معلمان را در پی نخواهد داشت و هزینه‌هایی را بر وزارت آموزش و پرورش تحمیل خواهد کرد، بی‌آنکه برآیندی داشته باشد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مدیران مدارس با حمایت‌های پنجگانه خود (حمایت اطلاعاتی، انگیزشی، ابزاری، نظارتی و ارزیابانه) می‌توانند انتقال موفق آموزش به محیط کار معلمان را تضمین کنند. شایان ذکر است که این ابعاد حمایتی مدیران حالت دوقطبی دارد، به این صورت که هر یک از این ابعاد قابلیت مانع یا تسهیل‌گر شدن را در انتقال آموزش دارند. به بیان دیگر این ابعاد حمایتی به منزله فرصتی برای افزایش ظرفیت انتقال آموزش‌های ضمن خدمت تلقی می‌شوند که غفلت از آنها سبب می‌شود آنچه معلمان در دوره‌های ضمن خدمت آموخته‌اند، با گذشت زمان به فراموشی سپرده شود و در نهایت درصد ناچیزی به محیط کار انتقال داده شود (میرکمالی و متاجی، ۱۳۹۳). در چنین شرایطی رهبران آموزشی باید به هدف اصلی آموزش و پرورش بینش راهبردی داشته باشند و با آن هدف، مدل و شرح وظایف معلمان را تعیین کنند. از جمله نقش‌های رهبران آموزشی مدارس حمایت از معلمان و تشویق آنان به پیشرفت حرفه‌ای مداوم است (هفلین، ۲۰۱۵؛ گیل و همکاران، ۲۰۱۶). پژوهش حاضر با هدف شناسایی نشانگان و ابعاد رهبری انتقال آموزش با رویکرد کیفی و با استفاده از راهبرد پدیدارشناسی به منظور فراهم آوردن یک چارچوب مفهومی مناسب به این مهم پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه‌های رهبری انتقال آموزش در سه زمان مختلف (پیش، ضمن و پس از تشکیل دوره‌های ضمن خدمت) شامل پنج مقوله کلی (بعد) شامل «حمایت اطلاعاتی»، «حمایت انگیزشی»، «حمایت ابزاری»، «حمایت نظارتی» و «حمایت ارزیابانه» است. هر یک از این مقوله‌ها (ابعاد) از خرده‌مقوله‌های متعددی تشکیل شده است.

۱. «حمایت اطلاعاتی»: این نوع حمایت شامل اطلاعاتی است که مدیران درباره نیازسنجی برنامه‌های آموزشی، اهمیت برنامه‌های آموزشی و ... به معلمان ارائه می‌دهند. از دیدگاه شمس‌مورکانی و حسینی (۱۳۹۱) نیازسنجی آموزشی تعیین‌کننده این است که با چه کسی، چه آموزش‌هایی، در کجا و تحت چه شرایطی باید اجرا شود. حمایت اطلاعاتی در این پژوهش در بردارنده پنج خرده‌مقوله مربوط به پیش از تشکیل دوره ضمن خدمت، یک خرده‌مقوله مربوط به ضمن دوره و پنج خرده‌مقوله مربوط به پس از تشکیل دوره ضمن خدمت است. یافته‌های این پژوهش در بعد حمایت اطلاعاتی با نتایج پژوهش نصری و همکاران (۱۳۹۵) و پژوهش گیل و همکاران (۲۰۱۶) در برخی از نشانگان یا خرده‌مقوله‌ها همخوانی دارد. مثلاً نیازسنجی دوره‌های

ضمن خدمت از سوی مدیر مدرسه و انتخاب موضوع برای آموزش معلمان باید به گونه‌ای باشد که گوشه‌ای از نیازهای آنها را برطرف سازد. افراد شرکت‌کننده در مصاحبه‌ها باور داشتند که نیازسنجی درباره موضوع دوره ضمن خدمت یکی از مهم‌ترین عوامل برای نگهداری فعال آنها در جلسات ضمن خدمت است.

۲. «حمایت انگیزشی»: حمایت‌های انگیزشی مدیر مدرسه از معلمان سبب افزایش کارایی آنها و در نتیجه پیشرفت تحصیلی بالاتر دانش‌آموزان می‌شود. در واقع وظیفه مدیر، تشویق ملموس انتقال آموزش است. معلمانی که در کلاسهای ضمن خدمت شرکت می‌کنند و مترصد کاربری آموخته‌هایشان هستند باید از سوی مدیران تشویق شوند. این تشویق ضمن اثرگذاری بر معلم تشویق‌شونده، بر معلمان دیگر نیز تأثیر مثبت خواهد گذاشت. از دیدگاه گیگن فورتنر و همکاران (۲۰۱۰)، تشویق مدیر مهم‌ترین عامل اثرگذار بر انگیزش کنترل شده انتقال معرفی شده است. حمایت انگیزشی در این پژوهش در بردارنده شش خرده‌مقوله مربوط به پیش از تشکیل دوره ضمن خدمت، دو خرده‌مقوله مربوط به ضمن دوره و پنج خرده‌مقوله مربوط به پس از تشکیل دوره ضمن خدمت است. یافته‌های این پژوهش در بعد حمایت انگیزشی با نتایج پژوهش چیاپورو و همکاران (۲۰۱۰) و همچنین با پژوهش هفلین (۲۰۱۵) در برخی از نشانگان همخوانی دارد.

۳. «حمایت ابزاری»: این نوع حمایت به آماده‌سازی بهتر و تطابق بهتر آموزش با کار و همچنین به کارآموزان در جهت دستیابی به نتایج بهتر یادگیری کمک خواهد کرد. حمایت ابزاری در این پژوهش در بردارنده دو خرده‌مقوله مربوط به پیش از تشکیل دوره ضمن خدمت، یک خرده‌مقوله مربوط به ضمن دوره و پنج خرده‌مقوله مربوط به پس از تشکیل دوره ضمن خدمت است. یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش نصری و همکاران (۱۳۹۵)، سعادت‌مند و محققیان (۱۳۹۳) و با پژوهش میرزاحمدی و قاضی‌زاده (۱۳۸۷)، در برخی از نشانگان یا خرده‌مقوله‌ها همخوانی دارد. اما از آنجا که پژوهش حاضر با رویکردی نوآورانه به شناسایی ابعاد رهبری انتقال آموزش پرداخته و دیگر پژوهش‌های مذکور کاملاً غیر مستقیم و بسیار جزئی به بررسی نقش مدیران مدارس در زمینه آموزش‌های ضمن خدمت اشاره کرده‌اند، از این رو پژوهش حاضر در بسیاری از ابعاد و نشانگان با پژوهش‌های مذکور متفاوت است.

۴. «حمایت نظارتی»: از مدیران در حکم رهبران آموزشی، انتظار می‌رود که پیشرفت حرفه‌ای کارکنان خود را تنظیم و هماهنگ کنند و به اداره اجتماع یادگیری بپردازند، زیرا کیفیت و چگونگی تدریس به طور مستقیم بر اهداف مدرسه که همان پیشرفت یادگیری در دانش‌آموزان است، اثر می‌گذارد. بعد حمایت نظارتی در این پژوهش در بردارنده یک خرده‌مقوله مربوط به پیش از تشکیل دوره ضمن خدمت، دو خرده‌مقوله مربوط به ضمن دوره و یک خرده‌مقوله مربوط به پس

از تشکیل دوره ضمن خدمت است. یافته‌های این پژوهش در بعد حمایت نظارتی با نتایج پژوهش سعادت‌مند و محققیان (۱۳۹۳) و پژوهش میرزا محمدی و قاضی زاده (۱۳۸۷) در برخی خرده‌مقوله‌ها و همچنین با پژوهش گیل و همکاران (۲۰۱۶) در برخی از نشانگان بعد «حمایت نظارتی» همخوانی دارد.

۵. «حمایت ارزیابانه»: منظور از حمایت ارزیابانه، ارزیابی مدیران از معلمان در زمینه پیامدهای انتقال آموزش است. حمایت ارزیابانه هم به صورت مستقیم (آشکارا) و هم به صورت ضمنی انجام می‌شود. بعد حمایت ارزیابانه مدیران مدارس در این پژوهش در بردارنده دو خرده‌مقوله مربوط به ضمن دوره و هشت خرده‌مقوله مربوط به پس از تشکیل دوره ضمن خدمت است. یافته‌های این پژوهش در بعد حمایت ارزیابانه با نتایج پژوهش نصری و همکاران (۱۳۹۵) و پژوهش هفلین (۲۰۱۵) در برخی از نشانگان یا خرده‌مقوله‌ها همخوانی دارد.

■ پیشنهادهای کاربردی ■

مخاطب این پژوهش در درجه نخست مدیران مدارس به‌ویژه مدیران دوره متوسطه دوم هستند، زیرا مدیران با اقدامات خود می‌توانند نقشی اساسی در تقویت انگیزش معلمان داشته باشند. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر و با بهره‌گیری از مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش پیشنهادهای کاربردی ذیل برای ایجاد تحول در نظام آموزشی و انتقال آموزشهای ضمن خدمت معلمان، ارائه می‌شود:

۱. مسئولان آموزش ضمن خدمت باید حمایت مدیران را از دوره‌های ضمن خدمت به طرق گوناگون جلب کنند. از این رو، لازم است مدیران از هدف برنامه و ارتباط آن با محیط کار معلمان مطلع باشند. به این ترتیب به مدیران جدولی از موضوعات و چک لیستی از آنچه آنها پس از آموزش باید انجام دهند داده شود تا اطمینان یابند که انتقال رخ می‌دهد. همچنین در صورت امکان از مدیران در تدریس دوره‌های ضمن خدمت استفاده شود. یعنی ابتدا مدیران آموزش ببینند، سپس به آنها مسئولیت آموزش به معلمان داده شود.

۲. گنجاندن حمایت فعال از انتقال آموزش و برنامه‌های تشویقی در شرح وظایف مدیران.

۳. تنظیم تفاهم‌نامه‌ای با معلمان پیش از گذراندن دوره ضمن خدمت برای اینکه معلمان پس از گذراندن دوره انتظارات مدیران را در زمینه انتقال آموزش برآورده کنند. انتظارات از معلمان باید هم راستا با اهداف دوره ضمن خدمت باشند.

۴. مدیران مدارس باید نسبت به تغییرات با بصیرت برخورد کنند و پس از برگزاری دوره ضمن خدمت زمینه لازم را برای انتقال آموخته‌ها از سوی معلمان فراهم کنند.

۵. به اشتراک گذاشتن آموخته‌ها و موفقیت‌های معلمان در جلسات شورای معلمان.

۶. نیازسنجی مدیران مدرسه از دوره ضمن خدمت در شورای معلمان مدرسه و اقدام به تشکیل دوره ضمن خدمت مدرسه-محور.
۷. معرفی منابع، مراکز علمی و گروههای مجازی مرتبط با دوره ضمن خدمت از سوی مدیر مدرسه به معلمان.
۸. استفاده از مدرسان مورد علاقه معلمان در دوره‌های مدرسه-محور از سوی مدیر مدرسه.
۹. دادن فرصت به معلمان در طول ساعات کاری، برای شرکت در دوره ضمن خدمت.
۱۰. ارائه تشویق‌نامه از سوی مدیر مدرسه به معلمان به جهت انتقال آموزش.
۱۱. ارائه فهرستی از ابزارها و تجهیزات موجود و ضروری به معلمان.
۱۲. مساعدت مدیر مدرسه در زمینه تولید محتوا و به اشتراک گذاری مواد آموزشی تولید شده متناسب با دوره ضمن خدمت برگزار شده در میان معلمان.
۱۳. نظارت مدیر مدرسه به کلاس درس معلمان برای نیازسنجی دوره‌های ضمن خدمت به کمک سرگروههای درسی.

- آهنچیان، محمدرضا و ظهور پرونده، وجیهه. (۱۳۸۹). راهکارهای ارتقاء اثربخشی دوره‌های آموزشی در سازمانها. *فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۶ (۱)، ۹۵-۱۲۶.
- دانایی‌فرد، حسن و فاطمی، سید حسین. (۱۳۸۹). ارتقای پژوهشهای تفسیری در سازمان: مروری بر مبانی فلسفی و فرآیند اجرای روش پدیدارنگاری. *فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول*، (۶۱)، ۱۲۱-۱۴۷.
- دباغی، آزاده و ملک، امیرمهدی. (۱۳۸۹). ارائه روشی برای ارزیابی و رتبه‌بندی چشم‌انداز سازمانها با استفاده از پژوهش آمیخته. *دوفصلنامه مدیریت صنعتی دانشکده مدیریت دانشگاه تهران*، ۲ (۴)، ۵۷-۷۴.
- درخشان، مزگان؛ الماسی، مصطفی و زندی، خلیل. (۱۳۹۷). نقش میانجی فرهنگ یادگیری مشارکتی در ارتباط بین رهبری دانش و انتقال آموزش. *مطالعات رفتار سازمانی*، ۷ (۲)، ۱۵۹-۱۷۵.
- سجادی، سید محمدتقی؛ کیان، مرجان و صفایی‌موحد، سعید. (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی پدیده انتقال آموزش در آموزش‌های ضمن خدمت سازمان آموزش و پرورش (مطالعه موردی استان خراسان رضوی). *فصلنامه آموزش و توسعه منابع انسانی*، ۱ (۲)، ۱-۲۴.
- سعادت‌مند، زهره و محققیان، شهناز. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت آموزش‌های ضمن خدمت مربیان و معلمان. *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۵ (۳)، ۱۹۷-۲۰۶.
- سمیعی‌زفرقندی، مرتضی. (۱۳۹۰). روش‌های تکمیل و بهبود نظام ضمن خدمت معلمان. *فصلنامه نوآوریهای آموزشی*، ۱۰ (۳)، ۱۵۱-۱۷۸.
- شمس‌مورکانی، غلامرضا و حسینی، نیره. (۱۳۹۱). نقش انگیزه در انتقال آموزش به محیط کار. دومین همایش آسیب‌شناسی سازمانی با رویکرد مبتنی بر تجربیات اجرایی در سازمانها. تهران، مؤسسه آفاق صنعت.
- فهییدی، فرزاد و ضیغمی محمدی، شاره. (۱۳۹۰). نگرش پرستاران به شرایط حمایتی محیط کار مؤثر بر انتقال آموخته‌ها به کار. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱ (۲)، ۱۲۸-۱۳۹.
- کرسول، جان دلبیو و پلاتوکلارک، ویکی. (۱۳۹۰). روش‌های پژوهش ترکیبی، ترجمه علیرضا کیامنش و جاوید سرایی. تهران: انتشارات آبیژ. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی سال ۲۰۰۷)
- کریمی، مرتضی؛ رحمانی‌زاده، داوود و جودی، بابک. (۱۳۹۳). تأثیر ویژگیهای فراگیر، طراحی آموزشی و محیط کاری بر انتقال یادگیری در صنعت بانکداری. *فصلنامه آموزش و توسعه منابع انسانی*، ۱ (۱)، ۱۳۵-۱۵۴.
- گال، مردیت؛ بورگ، والتر و گال، جویس. (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی (جلد دوم)، ترجمه دکتر احمدرضا نصر و همکاران. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و سمت. چاپ هفتم. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی سال ۲۰۰۶)
- گروه کارشناسان OECD. (۱۳۸۸). رویکردهای نوین در مدیریت آموزشی، ترجمه محمدرضا آهنچیان و وجیهه ظهور پرونده. تهران: انتشارات رشد. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی سال ۲۰۰۶)
- لطفی، حمیده؛ آهنچیان، محمدرضا و کریمی، مرتضی. (۱۳۹۴). شناسایی موانع انتقال آموزش در سازمانها. اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی. ساری، شرکت علمی پژوهشی باران اندیشه.
- میرزاحمدی، محمدحسن و قاضی‌زاده، مصطفی. (۱۳۸۷). بررسی نگرش معلمان در زمینه عوامل مؤثر بر گرایش آن‌ها به تحصیل در دوره‌های آموزش ضمن خدمت. *دو فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۴ (۱)، ۱۹۳-۲۰۸.

میرکمالی، سید محمد و متاجی‌نیمور، علی‌ه. (۱۳۹۳). شناسایی عوامل مرتبط با انتقال آموزش به محیط کار از دیدگاه متخصصان شرکت پژوهش و فناوری پتروشیمی با استفاده از روش دلفی. *نشریه علمی- پژوهشی بهبود مدیریت*، ۲(۲)، ۷۳-۹۸.

نصری، صادق؛ کرم‌پور، عبدالحسین و پیروزنیا، مهرداد. (۱۳۹۵). بررسی راهکارهای کیفیت بخشی به آموزش‌های ضمن خدمت. *فصلنامه فناوری آموزش*، ۱۰ (۳)، ۲۴۷-۲۶۱.

هادوی‌نژاد، مصطفی و امیرخانلو، مریم. (۱۳۹۵). پرده‌برداری از نفاق در سازمان با به‌کارگیری پدیدارنگاری: فهمی از دریافت‌های متکثر. *فصلنامه مدیریت فرهنگ سازمانی*، ۱۴ (۱)، ۲۴۹-۲۷۸.

هادوی‌نژاد، مصطفی و تمدن، سجاد. (۱۳۹۳). شناسایی صفات شخصیتی مقاومت رفتاری در برابر تغییر؛ مطالعه‌ای پدیدارشناسی. *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۸ (۱)، ۱۵۷-۱۸۹.

هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۹). *راهنمای عملی پژوهش کیفی*. تهران: انتشارات سمت.

Baldwin, T. T., & Ford, J. K. (1988). Transfer of training: A review and directions for future research. *Personnel Psychology*, 41(1), 63-105.

Blume, B. D., Ford, J. K., Baldwin, T. T., & Huang, J. L. (2010). Transfer of training: A meta-analytic review. *Journal of Management*, 36(4), 1065-1105.

Burke, L. A., & Hutchins, H. M. (2007). Training transfer: An integrative literature review. *Human Resource Development Review*, 6(3), 263-296.

Capaldo, G., Depolo, M., Rippa, P., & Schiattone, D. (2017). Supervisor/peer involvement in evaluation transfer of training process and results reliability: A research in an Italian public body. *Journal of Workplace Learning*, 29(2), 134-148.

Chiaburu, D. S., Van Dam, K., & Hutchins, H. M. (2010). Social support in the workplace and training transfer: A longitudinal analysis. *International Journal of Selection and Assessment*, 18(2), 187-200.

Devos, C., Dumay, X., Bonami, M., Bates, R., & Holton, E. III. (2007). The Learning Transfer System Inventory (LTSI) translated into French: Internal structure and predictive validity. *International Journal of Training and Development*, 11(3), 181-199.

Gegenfurtner, A., Vauras, M., Gruber, H., & Festner, D. (2010). Motivation to transfer revisited. In K. Gomez, L. Lyons, & J. Radinsky (Eds.), *Learning in the disciplines: Proceedings of the 9th International Conference of the Learning Sciences (ICLS 2010) -Volume 1 Full Papers* (pp. 452-459). Chicago IL: International Society of the Learning Sciences.

Gil, A. J., Molina, J. A., & Ortega, R. (2016). Determinants of training transfer in the wine industry: Conceptual hypotheses and results for Rioja (Spain). *Journal of Wine Research*, 27(1), 65-83.

Heckathorn, D. D. (2002). Respondent-driven sampling II: Deriving valid population estimates from chain-referral samples of hidden populations. *Social Problems*, 49(1), 11-34.

Heflin, S. M. (2015). *Teacher perceptions of administrative involvement in transfer of training*. (Doctoral dissertation). Walden University.

Holton, E. F. (2005). Holton's evaluation model: New evidence and construct elaborations. *Advances in Developing Human Resources*, 7(1), 37-54.

- Ilker, A., & Ergin, B. (2002). The manager's role in enhancing the transfer of training: A Turkish case study. *International Journal of Training and Development*, 6(2), 80-97.
- Lim, D. H., & Morris, M. L. (2006). Influence of trainee characteristics, instructional satisfaction, and organizational climate on perceived learning and training transfer. *Human Resource Development Quarterly*, 17(1), 85-115.
- Nijman, D. J. J., Nijhof, W. J., Wognum, A. A. M., & Veldkamp, B. P. (2006). Exploring differential effects of supervisor support on transfer of training. *Journal of European industrial training*, 30(7), 529-549.
- Noe, R. A., Hollenbeck, J. R., Gerhart, B. & Wright, P. M. (2006). *Human resources management: Gaining a competitive advantage* (5th ed.). New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Nyarigoti, N. (2016). School based continuing professional development: The role of school principals. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research*, 2(3), 506-513.
- Russ-Eft, D. (2002). A typology of training design and work environment factors affecting workplace learning and transfer. *Human Resource Development Review*, 1(1), 45-65.
- Velada, R., Caetano, A., Michel, J. W., Lyons, B. D., & Kavanagh, M. J. (2007). The effects of training design, individual characteristics and work environment on transfer of training. *International Journal of Training and Development*, 11(4), 282-294]

